

Finalisering van de Europese CSRD: een mijlpaal voor duurzaamheidsverslaggeving met grote impact op het ondernemingsrecht vanaf 2025

Ondernemingsrecht 2022/87

In juni 2022 kwam de finale versie van de *Corporate Sustainability Reporting Directive* ("CSRD") tot stand. Parallel aan de onderhandelingen over die richtlijn werden in het voorjaar van 2022 concepten van de *European Sustainability Reporting Standards* ("ESRS") publiekelijk geconsulteerd. Deze ESRS zijn de duurzaamheidsstandaarden die de Europese Commissie op basis van de CSRD zal uitvaardigen. Op grond van de CSRD zullen vanaf boekjaar 2024, in kalenderjaar 2025, de eerste ondernemingen een duurzaamheidsverslag, als onderdeel van het bestuursverslag, moeten opstellen met inachtneming van de ESRS. Deze verplichting tot het opstellen van een duurzaamheidsverslag wordt in de daaropvolgende jaren uitgebreid naar andere categorieën ondernemingen.

In deze bijdrage worden de kern van de CSRD en de belangrijkste wijzigingen die in de CSRD zijn doorgevoerd ten opzichte van het voorstel voor de CSRD uit april 2021 besproken. Ook wordt aandacht geschonken aan een aantal kernelementen van de in concept gepubliceerde ESRS. Aan de hand van de inhoud van een aantal voorgestelde ESRS wordt geschetst waarom de CSRD, en de daarop gebaseerde ESRS, grote impact zullen hebben. Dat geldt niet alleen voor ondernemingen, omdat deze (forse) organisatorische wijzigingen moeten doorvoeren en investeringen moeten doen in hun informatiesystemen, alsmede in hun en risicobeheersings- en controlesystemen. Maar dat geldt ook breder, voor (de inhoud van) het Nederlandse ondernemingsrecht. In de CSRD geadresseerde onderwerpen worden namelijk niet langer primair vanuit het Nederlands perspectief bestreken maar zijn – door de CSRD – naar het Europese niveau verplaatst. De totstandkoming van de CSRD is daarmee in velerlei opzicht een mijlpaal voor het Nederlandse ondernemingsrecht.

1. Inleiding

In 2021 en 2022 heeft de Europese Unie ("EU") reuzenstappen gezet om de voorschriften voor *corporate sustain-*

ability reporting te harmoniseren.² De publicatie van het voorstel van de Europese Commissie voor de *Corporate Sustainability Reporting Directive* ("CSRD") op 21 april 2021 kan als het startsein worden beschouwd.³ Daarna zijn de ontwikkelingen razendsnel gegaan. In net iets meer dan een jaar tijd is over de definitieve inhoud van de CSRD tussen de Europese lidstaten en het Europees Parlement een politiek akkoord bereikt.⁴ Hierin is bepaald dat de eerste groep ondernemingen – grote zogenoemde organisaties van openbaar belang ("OOB's") – in 2025 voor het eerst duurzaamheidsverslagen met inachtneming van de CSRD moet publiceren. Voor andere ondernemingen komen de verplichtingen in de daaropvolgende jaren – voor alle grote ondernemingen vanaf 2026 en alle middelgrote en kleine beursgenoteerde ondernemingen van 2027 – te gelden.

Parallel aan het Europese wetgevingstraject zijn concepten voor de – op basis van de CSRD uiteindelijk door de Europese Commissie uit te vaardigen – Europese duurzaamheidsstandaarden (de *European Sustainability Reporting Standards*; "ESRS") geconsulteerd.⁵ De geconsulteerde ESRS, uitgevaardigd door een projectgroep van de *European Financial Reporting Advisory Group* ("EFRAG"), zijn onvoorstelbaar omvangrijk en complex. Zij bestaan uit 13 standaarden, met 137 specifieke publicatieverplichtingen, uitgewerkt in ruim 400 pagina's. Medio november 2022 zullen door EFRAG definitieve voorstellen voor ESRS aan de Europese Commissie worden voorgelegd. De Europese Commissie dient deze vervolgens uiterlijk 30 juni 2023 vast te stellen.

Hoewel naar verwachting, mede gezien de kritische commentaren op de geconsulteerde ESRS, de uiteindelijke omvang en complexiteit van de ESRS (iets) zullen afnemen,

¹ Loes van Dijk is advocaat te Amsterdam. Steven Hijink is hoogleraar Jaarrekeningenrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen, advocaat te Amsterdam en redacteur van dit tijdschrift.

² Onder *corporate sustainability reporting* of duurzaamheidsverslaggeving verstaan wij in deze bijdrage verslaggevingsvoorschriften waarmee wordt beoogd de 'breder' impact van ondernemingsactiviteiten ten aanzien van klimaat-, sociaal- en governance-gerelateerde aspecten in verslaggeving tot uitdrukking te brengen.

³ Zie over het voorstel van de CSRD en achtergronden daarbij onze eerdere bijdragen: L.J.M. Baks, L.K. van Dijk & J.B.S. Hijink, 'Reuzenstappen op het terrein van duurzaamheidsverslaggeving: de Europese CSRD en oprichting van de ISSB', *Ondernemingsrecht* 2022/36 (hierna: Baks, Van Dijk & Hijink 2022) en L.K. van Dijk & J.B.S. Hijink, 'Corporate Sustainability Reporting': over de Europese aanzet voor het fundament van duurzaamheidsverslaggeving', *FR* 2021, nr. 8/9.

⁴ Zie voor de overeengekomen tekst van de CSRD: www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2022/07-13/CSRD-consolidatedtext-final_EN.pdf. In het vervolg van deze bijdrage duiden wij deze versie van de CSRD als de finale versie van de CSRD aan.

⁵ Voor de consultatie door EFRAG, zie: www.efrag.org/lab3.

zal de impact van de ESRS voor veel ondernemingen enorm zijn. Er resteert nog slechts een krappe twee jaar voor ondernemingen om te inventariseren tot welke organisatorische aanpassingen de nieuwe publicatieverplichtingen (zullen moeten) leiden en welke data moeten worden vergaard en verwerkt om aan de nieuwe verplichtingen te voldoen. Niet alleen voor ondernemingen, vanwege de organisatorische uitdagingen waar zij voor staan, is de CSRD echter van grote betekenis. Als gevolg van het brede terrein van onderwerpen dat door de CSRD en ESRS wordt bestreken en het gegeven dat de CSRD niet alleen publicatieverplichtingen bevat maar ook (al dan niet impliciet) normerende bepalingen, zal de impact van de CSRD op het (Nederlandse) ondernemingsrecht eveneens enorm zijn.

Naast deze Europese ontwikkelingen was er in 2022 ook bij twee andere internationale initiatieven sprake van snelle voortgang. De in 2021 door de *IFRS Foundation* opgerichte *International Sustainability Standards Board* ("ISSB") publiceerde in maart 2022 twee concept-duurzaamheidsstandaarden, met als oogmerk een internationale *baseline* te zetten voor duurzaamheidsverslaggeving.⁶ Bovendien publiceerde de Amerikaanse *Securities and Exchange Commission* ("SEC") een concept-regeling met klimaatgerelateerde informatieverplichtingen. Dit concept is eveneens in maart 2022 gepubliceerd.⁷

In deze bijdrage maken wij de balans op van de ontwikkelingen van de duurzaamheidsstandaarden per oktober 2022. De nadruk ligt daarbij op de ontwikkelingen van de Europese voorschriften.⁸ In par. 2 beschrijven wij de kern van de CSRD en de belangrijkste wijzigingen die in de CSRD zijn doorgevoerd ten opzichte van het voorstel voor de CSRD uit april 2021. Vervolgens bespreken wij in par. 3 een aantal kernelementen van de in concept gepubliceerde ESRS. Wij besteden daarbij niet alleen aandacht aan de opbouw en inrichting van deze Europese duurzaamheidsstandaarden, maar illustreren aan de hand van een aantal voorgestelde bepalingen in de ESRS ook waarom de CSRD (en de daarop gebaseerde ESRS) naar wij verwachten grote impact zal hebben op het Nederlandse ondernemingsrecht. In par. 4 bespreken wij kort enkele punten van spanning die (lijken te) ontstaan tussen de Europese voorschriften voor duurzaamheidsverslaggeving en de globale

ontwikkelingen en plannen van de SEC. Wij sluiten in par. 5 af met een conclusie en een blik vooruit.

2. Kern van de finale versie van de CSRD

2.1 CSRD in hoofdlijnen

De CSRD wijzigt onder meer de Europese Jaarrekeningenrichtlijn⁹ uit 2013 en vervangt de huidige Europese regelgeving inzake niet-financiële verslaggeving zoals neergelegd in de *Non-Financial Reporting Directive* ("NFRD"¹⁰), welke regelgeving in Nederland is geïmplementeerd in het Besluit bekendmaking niet-financiële informatie.¹¹

De NFRD is onderdeel van de Jaarrekeningenrichtlijn en introduceerde de verplichting voor grote OOB's¹² om jaarlijks als onderdeel van het bestuursverslag een niet-financiële verklaring openbaar te maken. De verslaggevingsverplichtingen op grond van de CSRD zullen op een aanzienlijk groter aantal ondernemingen van toepassing worden dan thans geldt op basis van de NFRD. Zowel vrijwel alle beursgenoteerde ondernemingen als alle (niet-beursgenoteerde) ondernemingen die als 'groot' kwalificeren,¹³ zullen op relatief korte termijn geacht worden om in hun bestuursverslag (uitgebreider) over duurzaamheidsinformatie te rapporteren (zie voor een schematisch overzicht par. 2.2.2 hieronder).

Ondernemingen die onder het toepassingsbereik van de CSRD komen te vallen, dienen de duurzaamheidsverslagen in te richten op basis van de ESRS. De bevoegdheid om deze bindende standaarden voor duurzaamheidsverslaggeving vast te stellen, wordt in de CSRD toegekend aan de Europese Commissie. Wat ons betreft is dit de kern van de CSRD.

De omvang van de te verstrekken informatie zoals voorgeschreven in de geconsulteerde ESRS wordt enorm uitge-

6 Voor de algemene standaarden voor duurzaamheidsverslaggeving van de ISSB, zie: www.ifrs.org/projects/work-plan/general-sustainability-related-disclosures/#published-documents. Voor de klimaatgerelateerde standaarden, zie: www.ifrs.org/projects/work-plan/climate-related-disclosures/#published-documents.

7 Zie: www.sec.gov/rules/proposed/2022/33-11042.pdf.

8 Wij besteden geen aandacht aan aangrenzende Europese wetgeving (initiatieven) zoals het Europese voorstel voor de *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* ("CSDDD"), de Taxonomieverordening en de *Sustainable Finance Disclosure Regulation*. Zie hierover, met verdere verwijzingen: S.B. García Nelen, 'Het voorstel voor een Europese Corporate Sustainability Due Diligence-richtlijn', *Ondernemingsrecht* 2022/41, respectievelijk W.B. Kuijpers & J.E. de Klerk, 'Hoe duurzaam belegd is de impact van "SFDR"?', *Ondernemingsrecht* 2021/127.

9 Richtlijn 2013/34/EU van het Europees Parlement en van de Raad van 26 juni 2013 betreffende de jaarlijkse financiële overzichten, geconsolideerde financiële overzichten en aanverwante verslagen van bepaalde ondernemingsvormen, tot wijziging van Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad en tot intrekking van Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad (*PbEU* 2013, L 182/19).

10 Richtlijn 2014/95/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2014 tot wijziging van Richtlijn 2013/34/EU met betrekking tot de bekendmaking van niet-financiële informatie en informatie inzake diversiteit door bepaalde grote ondernemingen en groepen (*PbEU* 2014, L 330).

11 Besluit van 14 maart 2017, houdende regels ter uitvoering van richtlijn 2014/95/EU van het Europees Parlement en van de Raad van 22 oktober 2014 tot wijziging van richtlijn 2013/34/EU met betrekking tot de bekendmaking van niet-financiële informatie en informatie inzake diversiteit door bepaalde grote ondernemingen en groepen (*Stb.* 2017, 100).

12 Grote OOB's zijn beursgenoteerde ondernemingen, alsmede niet-beursgenoteerde banken en (bepaalde) verzekeraars, met een gemiddeld aantal werknemers van meer dan 500 over het boekjaar en daarnaast of een balanstotaal van meer dan € 20 miljoen, of een netto-omzet van meer dan € 40 miljoen.

13 Het gaat daarbij om ondernemingen die aan twee van de drie grootcriteriën voldoen: het hebben van (i) een balanstotaal van meer dan € 20 miljoen; (ii) een netto-omzet van meer dan € 40 miljoen; en/of (iii) een gemiddeld aantal werknemers van meer dan 250 over het boekjaar.

breid ten opzichte van de NFRD. Dat geldt niet alleen voor de informatie over duurzaamheidsonderwerpen waarover moet worden gerapporteerd, maar ook voor de aanpalende informatie die ingevolgd de CSRD in het bestuursverslag moet worden opgenomen. Zo moet onder andere aandacht worden besteed aan het *business model* en de strategie van de onderneming ten aanzien van risico's die verband houden met duurzaamheidsaspecten. Bovendien dienen ondernemingen te beschrijven hoe zij de informatie, die op grond van de ESRS wordt opgenomen in het bestuursverslag, hebben vergaard, en wat voor maatregelen de onderneming treft om aan de – op grond van de CSRD opgelegde – duurzaamheidsdoelstellingen te kunnen voldoen. Om te kunnen voldoen aan de rapportageverplichtingen op grond van de CSRD, zullen ondernemingen derhalve (forse) organisatorische wijzigingen moeten doorvoeren en investeringen moeten doen in hun informatiesystemen, alsmede in hun risicobeheersings- en controlesystemen. De tijd waarin voor het voldoen aan duurzaamheidsrapportages, bij wijze van spreken, een duurzaamheidsafdeling bestaande uit één persoon en een Excel-bestand met een overzicht van CO₂-emissies afdoende was, is geweest.

2.2 Enkele opvallende wijzigingen in de finale CSRD ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel

De bestaande voorschriften voor publicatie van niet-financiële informatie worden door de komst van de CSRD aanzienlijk gewijzigd. Belangrijke aspecten van de CSRD zijn: (i) de uitbreiding van het toepassingsbereik van de verplichting om over duurzaamheidsinformatie te rapporteren; (ii) de verbreding van de onderwerpen en grotere mate van voorgeschreven details waarover moet worden gerapporteerd; en (iii) de verplichte invoering van (een bepaalde mate van) controle van de te publiceren duurzaamheidsinformatie. Deze drie punten, en de *timing* die hieraan wordt verbonden, zijn voorname punten van discussie geweest in de onderhandelingen tussen de Europese Raad en het Europees Parlement. Ook zijn tijdens die onderhandelingen op een aantal punten aanvullende materiële normen aan de CSRD toegevoegd waaraan duurzaamheidsstandaarden – en daardoor uiteindelijk ook (de duurzaamheidsverslaggeving van) ondernemingen – moeten voldoen.

Op 21 juni 2022 maakten de Europese Raad en het Europees Parlement bekend dat zij overeenstemming hadden bereikt over de finale tekst van het voorstel voor de CSRD.¹⁴ Deze tekst – en daarmee de formele versie van de CSRD – is tot op heden nog niet in het Europese Publicatieblad gepubliceerd, maar ten opzichte van deze finale tekst zullen

inhoudelijk nauwelijks nog wijzigingen worden doorgevoerd.¹⁵

2.2.1 Uitbreiding toepassingsbereik tot (bijna) alle beursgenoteerde en tot alle grote ondernemingen

Zoals hierboven is opgemerkt, leidt de CSRD met name tot aanpassingen van de Europese Jaarrekeningenrichtlijn. De verplichtingen die uit de CSRD voortvloeien, zullen komen te gelden voor verschillende typen ondernemingen. Alle ondernemingen die voldoen aan de groottecriteria om te kwalificeren als 'groot' zullen onder het toepassingsbereik vallen.¹⁶ Waar tot op heden de Jaarrekeningenrichtlijn slechts van toepassing is op ondernemingen met een in de Jaarrekeningenrichtlijn bepaald type rechtsvorm,¹⁷ wordt de CSRD bijvoorbeeld relevant voor alle kredietinstellingen en verzekeraars die, ongeacht rechtsvorm, aan deze groottecriteria voldoen.¹⁸ Daarnaast wordt de CSRD van toepassing op alle beursgenoteerde ondernemingen die kwalificeren als 'middelgroot' of 'klein'.¹⁹ Ten opzichte van de NFRD verviervoudigt hierdoor het aantal ondernemingen dat over duurzaamheidsinformatie – voorheen 'niet-financiële informatie' – moet rapporteren.²⁰

De finale tekst van de CSRD bevat, ten opzichte van het voorstel voor de CSRD uit april 2021, een belangrijke internationale uitbreiding van het toepassingsbereik. Ook de naar het recht van een buiten de EU gelegen staat opgerichte dochtermaatschappijen en bijkantoren van ondernemingen zijn onder het toepassingsbereik van de Jaarrekeningenrichtlijn gebracht.²¹ Dergelijke dochters of bijkantoren van 'derde-landen'-ondernemingen die zelfstandig als 'groot' kwalificeren of beursgenoteerd zijn,²² moeten (indien zij bepaalde drempels van gerealiseerde omzet binnen de EU behalen) eveneens een duurzaamheidsverslag opstellen.²³ Hoewel voor deze onderne-

¹⁴ De persberichten zijn te vinden op: www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220620IPR33413/new-social-and-environmental-reporting-rules-for-large-companies en: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/21/new-rules-on-sustainability-disclosure-provisional-agreement-between-council-and-european-parliament/>.

¹⁵ Naar verluidt worden thans de laatste ondergeschikte juridisch-technische discussies gevoerd en is het wachten op de vertalingen in de officiële talen die worden gebruikt in de EU.

¹⁶ Ondernemingen die aan twee van de drie groottecriteria voldoen: het hebben van (i) een balanstotaal van meer dan € 20 miljoen; (ii) een netto-omzet van meer dan € 40 miljoen; en/of (iii) een gemiddeld aantal werknemers van meer dan 250 over het boekjaar.

¹⁷ Voor Nederland zijn dat: de naamloze en besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, en de vennootschap onder firma en de commanditaire vennootschap waarvan de alle directe of indirecte vennoten een nv of bv zijn.

¹⁸ Daartoe wordt een nieuw lid 3 toegevoegd aan art. 1 Jaarrekeningenrichtlijn dat het toepassingsgebied van de Jaarrekeningenrichtlijn regelt.

¹⁹ Ondernemingen kwalificeren als middelgroot indien zij niet voldoen aan ten minste twee van de drie groottecriteria voor 'groot' genoemd in noot 16 hiervoor. Van 'kleine' rechtspersonen is sprake indien aan ten minste twee van de drie groottecriteria is voldaan: het hebben van (i) een balanstotaal van minder dan € 6 miljoen; (ii) een netto-omzet van minder dan € 12 miljoen; en/of (iii) een gemiddeld aantal werknemers van minder dan 50 over het boekjaar.

²⁰ Baks, Van Dijk & Hijink 2022, *Ondernemingsrecht* 2022/36, par. 3, p. 223-224.

²¹ In een nieuw voorgesteld art. 1 lid 3b Jaarrekeningenrichtlijn.

²² Tenzij sprake is van een beursgenoteerde micro-onderneming, vergelijk voorgesteld art. 40a lid 1 Jaarrekeningenrichtlijn.

²³ Zie voorgesteld Hoofdstuk 9a van de Jaarrekeningenrichtlijn, bestaande uit art. 40a tot en met 40d.

mingen enkele vrijstellingen bestaan voor de inhoud van het duurzaamheidsverslag, de mogelijkheid bestaat om de duurzaamheidsinformatie op geconsolideerd niveau door de uiteindelijke – in het derde land gevestigde – tophouder te laten verstrekken en de inwerkingtreding van deze bepalingen gefaseerd plaatsvindt, kan het belang van deze uitbreiding niet worden onderschat. Als gevolg van de CSRD zullen namelijk voor het eerst in de Europese Jaarrekeningenrichtlijn informatieverplichtingen worden opgelegd aan een categorie ondernemingen die niet zijn gevestigd of opgericht in de EU. Deze door de CSRD geïntroduceerde extraterritoriale uitbreiding illustreert het belang dat de EU hecht aan verbetering van informatieverschaffing over duurzaamheid.

Voor bepaalde ondernemingen geldt dat gebruik mag worden gemaakt van een verlicht verslaggevingsregime, waarvoor de Europese Commissie een tweede set ESRS zal vaststellen. Dit verlichte regime mag in ieder geval worden toegepast door middelgrote en kleine beursgenoteerde ondernemingen. De CSRD bepaalt verder voor deze beursgenoteerde ondernemingen dat zij tot aan 2028 mogen besluiten om in het geheel geen duurzaamheidsinformatie op te nemen in het bestuursverslag. Er moet dan wel een verklaring worden opgenomen in het bestuursverslag met de redenen waarom de onderneming de duurzaamheidsinformatie niet verstrekt.²⁴ Voor deze ondernemingen geldt bovendien een afwijkend moment van inwerkingtreding, waarover nader par. 2.2.2.

2.2.2 Gefaseerde (en uitgestelde) inwerkingtreding

Het in april 2021 gepubliceerde voorstel voor de CSRD bevatte de bepaling dat de Europese Commissie uiterlijk op 31 oktober 2022 de eerste set duurzaamheidsstandaarden zou vaststellen. Alle ondernemingen die onder het uitgebreide toepassingsbereik van de CSRD komen te vallen, zouden vervolgens vanaf boekjaar 2023 verplicht aan de hand van deze standaarden moeten rapporteren door middel van publicatie van het bestuursverslag in 2024. Wij schreven eerder dat dit een (te) ambitieus streven was.²⁵ Gedurende de Europese onderhandelingen is inderdaad de conclusie getrokken dat dit streven te ambitieus bleek. Niet alleen kost het opstellen van deugdelijke duurzaamheidsstandaarden tijd, ook ondernemingen en accountantskantoren dienen respijt te krijgen om hun bedrijfsvoering op zodanige wijze in te richten dat aan de eisen die volgen uit de CSRD kan worden voldaan. Lidsta-

ten hebben eveneens tijd nodig om de CSRD in nationale wetgeving te implementeren.

Tijdens het wetgevingstraject is de CSRD op dit punt dan ook gewijzigd. Uit de finale versie van de CSRD volgt dat de lidstaten de CSRD binnen 18 maanden na publicatie in het publicatieblad van de Europese Unie moeten hebben geïmplementeerd. De Nederlandse wetgever heeft hier reeds op geanticipeerd door in het voorstel voor de Implementatiewet Richtlijn openbaarmaking winstbelasting een wettelijke grondslag op te nemen om bij algemene maatregel van bestuur de regelgeving over de inhoud van het bestuursverslag en andere jaarlijkse verslaggeving te kunnen wijzigen.²⁶ Hiermee is uitdrukkelijk bedoeld – hetgeen niet zonder kritiek is gebleven – om voor te sorteren op de inwerkingtreding van de CSRD, zo volgt uit de toelichting op dat wetsvoorstel.²⁷

Na inwerkingtreding op lidstaatsniveau geldt voor ondernemingen dat de verplichtingen die voortvloeien uit de CSRD gefaseerd van toepassing worden, afhankelijk van de kwalificatie van de onderneming. De groep ondernemingen die als eerste aan de verplichting tot publicatie van het duurzaamheidsverslag zal moeten voldoen, zijn de grote OOB's die op dit moment al verplicht zijn om op grond van de NFRD niet-financiële informatie openbaar te maken. Voor deze ondernemingen wordt de CSRD van toepassing vanaf boekjaren die starten op of na 1 januari 2024. Dit betekent dat in kalenderjaar 2025 voor het eerst een bestuursverslag moet worden gepubliceerd dat duurzaamheidsinformatie bevat over boekjaar 2024. Voor grote ondernemingen die thans niet onder de NFRD vallen, gelden de verplichtingen vanaf boekjaren die aanvangen op of na 1 januari 2025. Voor een derde groep ondernemingen, bestaande uit beursgenoteerde kleine en middelgrote ondernemingen, kleine en niet-complexe instellingen en (her)verzekeringscaptive's die kwalificeren als 'groot' en (bepaalde) dochters of bijkantoren van 'derde-landen'-ondernemingen, geldt dat deze vanaf boekjaren startend op of na 1 januari 2026 over duurzaamheidsinformatie moeten rapporteren. Schematisch kan dit worden weergegeven als in tabel 1 op p. 621.

2.2.3 Gefaseerde invoering (bepaalde mate van assurance)

Eén van de uitgangspunten van de CSRD is het invoeren van de verplichting om het duurzaamheidsverslag aan (een bepaalde mate van) beoordeling door, bijvoorbeeld,

²⁴ Zie voorgesteld art. 19a lid 5 en 5a Jaarrekeningenrichtlijn. Het verlichte verslaggevingsregime mag verder worden gebruikt door nog twee andere specifieke soorten ondernemingen die kwalificeren als 'groot'. Het gaat daarbij om zogenoemde 'kleine en niet-complexe instellingen' (waarbij de aanduiding 'klein' onderdeel is van de benaming van dit type onderneming en niet ziet op een groottekwificatie) en '(her)verzekeringscaptive's' (de laatste zijn bepaalde typen verzekeraars die zorgdragen voor verzekeringen in eigen beheer).

²⁵ Zie Baks, Van Dijk & Hijink 2022, *Ondernemingsrecht* 2022/36, par. 3, p. 223.

²⁶ Zie *Kamerstukken II 2021/22*, 36157, nr. 1 e.v. Zie voor een kritische bespreking van dit wetsvoorstel: J.B.S. Hijink, 'Implementatiewet Richtlijn openbaarmaking winstbelasting – met "implementatiehaakje" voor de CSRD – bij de Tweede Kamer ingediend', *Ondernemingsrecht* 2022/89.

²⁷ *Kamerstukken II 2021/22*, 36157, nr. 3, p. 2.

Tabel 1: Aanvang verplichting publicatie duurzaamheidsverslag voor verschillende categorieën ondernemingen

Categorie onderneming	Wanneer
– Grote OOB's	Boekjaar 2024 (publiceren in 2025)
– Overige grote ondernemingen	Boekjaar 2025 (publiceren in 2026)
– Beursgenoteerde middelgrote en kleine ondernemingen	Boekjaar 2026 (publiceren in 2027)
– 'Kleine en niet-complexe kredietinstellingen' en (her)verzekeringcaptives die óf kwalificeren als 'grote' onderneming, óf als beursgenoteerde middelgrote of kleine onderneming, en (bepaalde) dochters/bijkantoren van 'derde-landen'-ondernemingen	Boekjaar 2026 (publiceren in 2027)

een accountant te laten onderwerpen.²⁸ In het voorstel voor de CSRD was daarom voorgesteld om de duurzaamheidsverslaggeving in eerste instantie te laten beoordelen door middel van een controleopdracht met een beperkte mate van zekerheid. Op den duur zou dan moeten worden toegewerkt naar een controle met een redelijke mate van zekerheid, waarbij aan de Europese Commissie de bevoegdheid wordt toegekend om de hiervoor benodigde controlestandaarden vast te stellen.

Bij dit voornemen moet worden bedacht dat, anders dan bij de controle van financiële informatie,²⁹ op dit moment (nog) geen uitgeschreven, internationaal erkend, raamwerk bestaat met standaarden voor de *controle* van duurzaamheidsverslaggeving.³⁰ Dit heeft ertoe geleid dat in de finale versie van de CSRD het voorbehoud is opgenomen dat de Europese Commissie dient te beoordelen of het haalbaar is om de controleopdracht van het duurzaamheidsverslag uit te breiden van een beperkte mate van zekerheid naar een redelijke mate van zekerheid. Indien blijkt dat dit het geval is, zal de Europese Commissie uiterlijk 1 oktober 2028 de controlestandaarden moeten vaststellen gericht op het bereiken van laatstgenoemde

mate van zekerheid.³¹ Het staat ondernemingen evenwel vrij om al eerder aan de accountant te vragen een controleverklaring met een redelijke mate van zekerheid af te geven.

Ook hebben gedurende de onderhandelingen tussen enerzijds de Europese lidstaten en anderzijds het Europees Parlement stevige discussies plaatsgevonden over de vraag of de beoordeling van duurzaamheidsverslaggeving voorbehouden moet zijn aan de (bestaande) accountantsorganisaties, of dat 'de markt' voor dit type beoordelingen ook toegankelijk moet zijn voor andere certificerende organisaties. De uitkomst van deze onderhandelingen is dat in de CSRD de mogelijkheid behouden is voor lidstaten om toe te staan dat een *independent assurance service provider* een opinie geeft over de duurzaamheidsverslaggeving.³² Het gevolg hiervan is dat de mogelijkheid bestaat dat de duurzaamheidsinformatie in het bestuursverslag enerzijds en de financiële informatie en andere delen van het bestuursverslag anderzijds, door verschillende personen of organisaties worden gecontroleerd. Of dat wenselijk is, gezien de (alleen maar verder toenemende) samenhang tussen de duurzaamheidsinformatie, (andere) onderdelen van het bestuursverslag en de jaarrekening, kan naar onze mening worden betwijfeld. Het is overigens nog maar de vraag of de Nederlandse wetgever van deze lidstaatopties gebruik wenst te maken.

2.2.4 Nieuwe materiële normen in de CSRD

Een belangrijke uitbreiding in de finale versie van de CSRD is dat, enigszins verstoep, op het niveau van de richtlijn zelf dwingendrechtelijk meer uitvoerig is voorgeschreven welke inhoudelijke elementen de ESRS – en daarmee de

28 Zie voor achtergronden over dit aspect nader: Baks, Van Dijk & Hijink 2022, *Ondernemingsrecht* 2022/36, p. 224 e.v. Het verschil tussen een beperkte mate van zekerheid en een redelijke mate van zekerheid is, kort gezegd, dat bij een redelijke mate van zekerheid wordt verklaard dat de beoordeelde informatie juist is, terwijl bij een beperkte mate van zekerheid wordt verklaard dat in de beoordeelde informatie geen fouten zijn ontdekt.

29 Voor financiële verslaggeving bestaan dit soort standaarden wel, namelijk de zogenoemde *International Standards on Auditing* ("ISA's") uitgevaardigd door de *International Auditing and Assurance Standards Board* ("IAASB"). Deze ISA's zijn in Nederland omgezet in de door de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants ("NBA") uitgevaardigde Nader voorschriften controle- en overige standaarden ("NV COS"). Zie nader hierover: L. in 't Veld, 'De wettelijke controle door de externe accountant', in: Hijink e.a., *Handboek Jaarrekeningenecht* (VDHI nr. 164), Deventer: Wolters Kluwer 2020, p. 138 e.v.

30 Wel bestaat ISAE 3000, over welke standaard door de IAASB in april 2021 'non-authoritative guidance' is uitgevaardigd, zie: <https://www.iaasb.org/publications/non-authoritative-guidance-applying-isaie-3000-revised-extended-external-reporting-assurance>. In de Nederlandse context wordt bij het beoordelen van het duurzaamheidsverslag doorgaans gebruikgemaakt van NV COS 3810N (Assurance-opdrachten inzake maatschappelijke verslagen).

31 Zie het nieuw in te voegen art. 26a lid 3 Auditrichtlijn (Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad van 17 mei 2006 betreffende de wettelijke controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen, tot wijziging van de Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad en houdende intrekking van Richtlijn 84/253/EEG van de Raad (PbEU 2006, L 157/87)). In datzelfde artikel is tevens bepaald dat de Europese Commissie de bevoegdheid heeft om uiterlijk voor 1 oktober 2026 controlestandaarden vast te stellen gericht op het bereiken van een beperkte mate van zekerheid. Lidstaten mogen, zolang de Europese Commissie geen controlestandaarden heeft opgesteld, nationale standaarden blijven stellen (lid 2 van het voorgestelde art. 26a).

32 Zie voorgesteld art. 2 onder punt 23 Auditrichtlijn en de voorgestelde aanpassingen in art. 34 Jaarrekeningenrichtlijn.

duurzaamheidsverslagen van ondernemingen – ten minste dienen te bevatten.

Zo is uitdrukkelijk toegevoegd in de finale tekst van de CSRD dat tot de in het bestuursverslag op te nemen duurzaamheidsinformatie behoort een beschrijving van:

- de plannen die de onderneming (als onderdeel van het *business model* en de strategie) dient te hebben, inclusief implementatieplannen en gerelateerde financiële en investeringsplannen, om ervoor zorg te dragen dat het *business model* en de strategie in lijn zijn met het doel om klimaatneutraliteit in 2050 te bereiken;
- de tijdsgebonden doelen van de onderneming, inclusief (waar passend) absolute reducties van CO₂-emissies voor ten minste 2030 en 2050, alsmede of de door de onderneming te behalen duurzaamheidsdoelen zijn gebaseerd op wetenschappelijke inzichten;
- de rol van het bestuur en de raad van commissarissen ten aanzien van duurzaamheidsaangelegenheden, alsmede de kennis en ervaringen van deze organen om deze rol te vervullen;
- het bestaan van beloningsprikkelers voor leden van de raad van bestuur of raad van commissarissen die gerelateerd zijn aan duurzaamheidsaangelegenheden; en
- het *due diligence*-proces dat de onderneming heeft geïmplementeerd met het oog op duurzaamheidsaangelegenheden, waar toepasselijk in overeenstemming met Europese regelgeving, waarbij onder meer aandacht moet worden geschonken aan impact op de waardeketen en aan de door de onderneming genomen acties.³³

Uit deze opsomming in de finale versie van de CSRD, en in het bijzonder de toevoegingen die daarin zijn gemaakt ten opzichte van het voorstel, volgt naar onze mening dat de CSRD (veel) meer is dan 'slechts' een Europese richtlijn die aspecten van verslaggeving voorschrijft. Door de CSRD wordt op Europees niveau dwingend voorgeschreven dat ondernemingen (realiseerbare) duurzaamheidsplannen en duurzaamheidsdoelen moeten hebben. Dat gaat verder dan verslag doen of ondernemingen dergelijke plannen hebben. Ook wordt voorgeschreven (dat beschreven moet worden) dat een *due diligence*-proces moet zijn geïmplementeerd; wederom niet of de onderneming een dergelijk proces geïmplementeerd heeft. Bedacht dient hierbij te worden dat de CSRD daarnaast vergaande informatieverschaffing voorschrijft – zoals hieronder nader wordt geschetst – over voor het ondernemingsrecht belangrijke onderwerpen als de rol, kennis en ervaring van (leden van) de raad van bestuur en commissarissen; de interne controle- en risicobeheersingssystemen van de onderneming; beloningsprikkelers binnen de onderneming; en het

diversiteitsbeleid, welke onderwerpen allemaal in verband worden gebracht met duurzaamheid.

Deze combinatie van normerende bepalingen en informatieverschaffing over een groot aantal kernonderwerpen van het Nederlandse ondernemingsrecht, leidt er naar onze mening toe dat de CSRD een enorme betekenis heeft (en verder zal krijgen) voor de ontwikkeling van de inhoud van het Nederlandse ondernemingsrecht. Beleidsmatige discussies over in de CSRD geadresseerde onderwerpen zullen niet langer primair vanuit Nederlands perspectief worden bestreken, maar zijn – door de CSRD – naar het Europese niveau verplaatst. Dat maakt, anders gezegd, dat Nederlandse discussies over – bijvoorbeeld – wenselijke vernieuwingen van de Nederlandse Corporate Governance Code ("Code") aan relevantie verliezen. Immers, veel onderwerpen die door de Code worden bestreken – zoals de invulling van de bestuurstaak; het functioneren van en afleggen van verantwoording over risicobeheersing; het beloningsbeleid- en beloningsverhoudingen; en het diversiteitsbeleid – worden in de CSRD en daarop gebaseerde ESRS dusdanig gedetailleerd geregeld dat de vraag kan worden opgeworpen of het invoeren of handhaven van (aanvullende) bepalingen in Nederlandse wetgeving of in de Code nog veel toevoegt.

3. Eerste schets van de geconsulteerde ESRS

3.1 Totstandkomingsproces; kritiek op de mate van gedetailleerdheid en onvergelijkbaarheid

Terwijl de CSRD in de periode april 2021 tot en met juni 2022 werd gefinaliseerd in de onderhandelingen tussen het Europees Parlement en de Europese lidstaten, werden parallel in april 2022 ook de ESRS in concept gepubliceerd. Het totstandkomingstraject van de ESRS kan daardoor – op zijn zachtst gezegd – atypisch worden genoemd. Voordat EFRAG formeel was aangewezen als *standard setter*,³⁴ is zij – althans de *Project Task Force* binnen EFRAG – dus zelf reeds aan de slag gegaan met de ontwikkeling van de Europese duurzaamheidsstandaarden. Het resultaat van de inspanningen van (de *Project Task Force* van) EFRAG is tegelijkertijd even indrukwekkend als zorgwekkend.

Zoals wij hiervoor al opmerkten, omvatten de in april 2022 geconsulteerde ESRS 137 rapportageverplichtingen, uitgewerkt in ruim 400 pagina's. De omvang, mate van detail en complexiteit van de voorgestelde standaarden geeft aanleiding tot de vraag of het voor ondernemingen wel haalbaar is om op korte termijn aan al deze nieuwe rapporta-

³³ Zie voorgesteld art. 19a lid 2, resp. art. 29a lid 2 Jaarrekeningenrichtlijn.

³⁴ Hierbij past bovendien een tweetal nuanceringen. Ten eerste dat EFRAG in formele zin niet als *standard setter* zal worden aangewezen in de CSRD, maar als entiteit die het technisch advies opstelt op basis waarvan de Europese Commissie formeel de duurzaamheidsstandaarden dient vast te stellen (een rol die EFRAG in materieel opzicht overigens wel tot *standard setter* maakt). En ten tweede dat de CSRD formeel nog niet is vastgesteld (maar dat op dit punt de finale tekst van de CSRD niet zal worden gewijzigd).

geverplichtingen te voldoen. Deze vraag is des te meer prangend nu door de uitbreiding van het toepassingsbereik van de CSRD, ten opzichte van de NFRD, een groot aantal ondernemingen voor het eerst onderhevig zal worden aan een verplichting om te rapporteren over duurzaamheidsinformatie. Uit de considerans bij de finale versie van de CSRD volgt dat de standaarden voor duurzaamheidsverslaggeving proportioneel moeten zijn en geen onnodige administratieve lasten met zich moeten brengen.³⁵ Of dit doel wordt bereikt door de geconsulteerde ESRS is, gegeven de omvang en complexiteit ervan, uiterst kwetsief.

De complexiteit en mate van detail van de geconsulteerde ESRS is dan ook een van de voornaamste onderwerpen van zorg, zo volgt uit de ruim 700 reacties op de geconsulteerde ESRS. Dat vertegenwoordigers van ondernemingen – zoals VNO-NCW en de VEUO gezamenlijk – hierover zorgen hebben geuit, is niet zo onverwacht.³⁶ Maar ook de AFM heeft zich, in voor haar doen ongewoon stevige bewoordingen, uitgesproken over de “*excessive level of detail, complexity and granularity*” van de voorgestelde ESRS waardoor een “*disclosure overload*” dreigt.³⁷ Andere organisaties, variërend van de *private standard setters Global Reporting Initiative* (“GRI”) en de Raad voor de Jaarverslaggeving (“RJ”), tot toezichthouders als de *European Securities and Markets Authority* (“ESMA”) en Eumedion, uiten vergelijkbare zorgen in hun respectievelijke consultatiereacties.³⁸

Een ander vaak genoemd punt van zorg is dat de geconsulteerde ESRS internationaal uit de pas (dreigen te) lopen. Als gevolg van in de ESRS toegevoegde extra eisen is sprake van afwijkingen van bestaande internationale private initiatieven, zoals het door de *Taskforce on Climate-related Financial Disclosures* (“TCFD”) uitgevaardigde raamwerk en de door de GRI uitgevaardigde standaarden.³⁹ Ook ten opzichte van de door de ISSB en de SEC uitgevaardigde concepten bevatten de geconsulteerde ESRS echter afwijkingen.⁴⁰

Het gevolg van beide zorgpunten – de enorme gedetailleerdheid en complexiteit van de geconsulteerde ESRS enerzijds, de internationale onvergelykbaarheid anderzijds – is dat zowel vanuit het perspectief van gebruikers, als vanuit ondernemingen en accountants bedenkingen zijn geuit over de bruikbaarheid van de geconsulteerde ESRS in duurzaamheidsverslagen. Aangaande gebruikers wordt als risico genoemd dat gepubliceerde duurzaamheidsverslagen voor hen niet bruikbaar zijn vanwege de *disclosure overload* en ontbrekende vergelijkingsmogelijkheden met duurzaamheidsverslagen die door vergelijkbare, niet onder de CSRD vallende ondernemingen worden toegepast.⁴¹ Ondernemingen betwijfelen of het realistisch is om te veronderstellen dat zij, vanwege de complexiteit en omvang van de ESRS en gegeven de ontbrekende internationale afstemming, (tijdig) aan de ESRS kunnen voldoen.⁴² Verder is ten aanzien van de rol van accountants opgemerkt dat de geconsulteerde ESRS vanwege onderlinge inconsistenties en ambigue bewoordingen ‘oncontroleerbaar’ dreigen te zijn.⁴³

Aan de stevige kritiek die is geuit op de geconsulteerde ESRS lijkt inmiddels, in ieder geval gedeeltelijk, gehoor te worden gegeven. Zo circuleren thans – sinds begin oktober 2022 – aangepaste versies van de ESRS waarin het aantal publicatieverplichtingen is verminderd, een aantal gedetailleerde voorschriften is geschrapt en beoogd is meer aansluiting te zoeken bij (bestaande) internationale initiatieven.⁴⁴ Deze wijzigingen in de ESRS zijn toe te juichen. Op de achtergrond hierbij spelen ‘politieke’ overwegingen. Deze hangen samen met de beoogde samenstelling van de *Sustainability Board* van EFRAG, het orgaan binnen EFRAG dat verantwoordelijk is voor de uiteindelijke

35 Zie overweging 37 van de considerans van de finale tekst van de CSRD: “Sustainability reporting standards should be proportionate, and should not impose unnecessary administrative burdens on companies that are required to use them.”

36 Zie voor de gezamenlijke reactie van deze organisaties: https://www.veuo.nl/uimng/veuoenterprise/b114689_att-veuo-brief-reactie-vnoncw-veuo-op-esrs-consultatie.pdf (“VNO-NCW/VEUO-reactie”).

37 Zie de AFM-reactie (te vinden op: <https://www.afm.nl/-/profmedia/files/consultaties/2022/reactie-afm-efrag.pdf>; “AFM-reactie”), p. 2.

38 Voor een overzicht van de reacties op de consultatie van de ESRS: www.efrag.org/lab3, onder ‘Comment letters uploaded to online survey’, ‘Additional comment letters submitted to EFRAG’ en ‘Comments received after 8 August 2022’.

39 Over deze initiatieven nader, met verdere verwijzingen: L.J.M. Baks, J.B.S. Hijink & S. Rietveld, ‘Duurzaamheidsverslaggeving in een hogere versnelling. Laveren tussen wereldwijde convergentie en ‘Europe first’’, *Ondernemingsrecht* 2021/34 (hierna: Baks, Hijink & Rietveld 2021), p. 208-209.

40 Zie hierover, onder meer, de kritische opmerkingen van de AFM (AFM-reactie, p. 4-5) en van Eumedion (te vinden op: <https://en.eumedion.nl/clientdata/217/media/clientimages/ESRS-exposure-drafts-comment-letter-final.pdf>; “Eumedion-reactie”), p. 2.

41 Vergelijk in die zin nadrukkelijk de AFM in AFM-reactie, p. 2: “a disclosure overload (...) will make it hard for users of the resulting information to ‘see the forest for the trees’” en “[d]iverging from global baseline standards (insofar as these also cover the topics that the ESRS cover) regarding financially material sustainability related information, runs the risk of requiring EU companies to report information which investors and other stakeholders cannot adequately compare with seemingly similar information reported by companies outside of the CSRD’s jurisdiction.”

42 In die zin VNO-NCW/VEUO-reactie, p. 2-3 (die om die reden ook voor een gefaseerde invoering pleit). Ook de RJ (te vinden op: https://www.rjnet.nl/globalassets/archief/uitgebrachte-commentaren/2022/rj-efrag-619-dasb-commentletter-on-efrag-draft-esrs-eds-_web.pdf; “RJ-reactie”) maakt zich hierover zorgen (RJ-reactie, p. 3). Ook in de AFM-reactie, p. 2, is deze vrees geuit: “[t]he AFM is markedly concerned, however, that (...) the proposed ESRS [are] unfeasible for implementation by many corporations.”

43 Zie hierover de AFM (AFM-reactie, p. 1), met een verwijzing naar de reactie van de Committee of European Auditing Oversight Bodies (“CEAOB”). De CAOAB merkt op (te vinden op: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2022-08/220805-ceaob-reply-efrag-consultation-esrs_en.pdf, p. 2) dat de geconstateerde “issues will represent difficulties for the assurance providers in charge of gathering the necessary ‘evidence’ in order to express the assurance opinion, and these difficulties may increase over time due to the higher level of evidence which will be required to issue a ‘reasonable assurance’ opinion”.

44 Deze concepten zijn niet algemeen publiekelijk verspreid door EFRAG, maar wel beschikbaar voor uiteenlopende groepen belanghebbenden bij de ESRS. In het vervolg van deze bijdrage zullen wij aan deze nieuwe concepten refereren waar dat behulpzaam is bij het duiden van de (te verwachten) aanpassingen in de ESRS.

– in de vorm van een technisch advies – bij de Europese Commissie in te dienen ESRS. De bijzonderheid is dat deze *Sustainability Board* nog moest worden samengesteld terwijl de concepten van de ESRS in april 2022 al geconsulteerd werden. De nieuwe bestuursleden, toegetreden gedurende en na de consultatie van de ESRS, hebben – uiteraard – eigen opvattingen over de wenselijke inhoud van de ESRS. Dat zal de inhoud van de definitieve ESRS naar verwachting beïnvloeden. Tegelijkertijd moet ook weer niet worden overschat in welke mate de ESRS voortgaand aan de indiening bij de Europese Commissie nog zullen (en kunnen) worden aangepast. Niet alleen zijn de doorlooptijden daarvoor zeer kort, waardoor tijd voor fundamentele herbezinning – indien gewenst – van de ESRS ontbreekt. Ook is, na een tamelijk rommelig proces in het Europees Parlement,⁴⁵ de door de Europese Commissie voor te dragen beoogde voorzitter van de *Sustainability Board* – de Fransman Patrick de Cambourg – iemand die nauw betrokken was bij de totstandkoming van de geconsulteerde ESRS. Dat zal een dempend effect hebben op fundamentele wijzigingen.

3.2 Architectuur en indeling van de ESRS

De ESRS zoals die ter consultatie zijn voorgelegd, bestonden uit 13 standaarden, die in totaal 137 verslaggevingsverplichtingen bevatten. De standaarden zijn onderverdeeld in twee overkoepelende ('*cross-cutting*') standaarden en 11 thematische ('*topical*') standaarden die sector-overschrijdend ('*sector-agnostic*') zijn. De thematische standaarden zijn per ESG-thema ingedeeld en te herkennen aan de desbetreffende letter in de aanduiding van de standaard.⁴⁶ De index van de geconsulteerde ESRS is weergegeven in Tabel 2.

Naast de overkoepelende en thematische standaarden zal EFRAG nog sectorspecifieke standaarden ontwikkelen, die gefaseerd zullen worden gepubliceerd. Deze standaarden waren dan ook nog niet opgenomen in de consultatie van de ESRS in april 2022. EFRAG heeft echter onlangs wel een eerste concept van een dergelijke sectorspecifieke standaard gedeeld, inclusief voorstellen voor een indeling in sector(groepen).⁴⁷

Tabel 2: Index geconsulteerde ESRS⁴⁸

Cross-cutting Exposure Drafts

- ESRS 1 General principles
- ESRS 2 General, strategy, governance and materiality assessment

Topical standards – Environment

- ESRS E1 Climate change
- ESRS E2 Pollution
- ESRS E3 Water and marine resources
- ESRS E4 Biodiversity
- ESRS E5 Resource use and circular economy

Topical standards – Social

- ESRS S1 Own workforce
- ESRS S2 Workers in the value chain
- ESRS S3 Affected communities
- ESRS S4 Consumers and end-users

Topical standards – Governance

- ESRS G1 Governance, risk management and internal control
- ESRS G2 Business conduct

De gehanteerde architectuur van de ESRS – specifiek wat het onderscheid tussen 'cross-cutting' standaarden en thematische standaarden betreft – is in de consultatie overigens evenmin zonder kritiek gebleven. Met name ESMA heeft er uitdrukkelijk op gewezen dat "*the architecture of the requirements which distinguishes between cross-cutting and topical standards may result in implementation complexities. Therefore, we recommend that EFRAG considers improving the interplay between cross-cutting and topical requirements.*"⁴⁹ Of dergelijke, tamelijk fundamentele kritiek zal (of, gezien de korte resterende tijd voor EFRAG, kan) leiden tot wijzigingen in de opzet van de architectuur van de ESRS, kan naar onze mening worden betwijfeld. Ongetwijfeld, dat blijkt ook uit de sinds begin oktober 2022 circulerende aangepaste concepten van de ESRS, zal het aantal afzonderlijke publicatieverplichtingen verminderen door (onderdelen van) enkele standaarden te integreren. Tegelijkertijd is in de finale tekst van de CSRD, vergeleken met het in april 2021 gepubliceerde voorstel voor de CSRD, op het niveau van de CSRD zelf nadrukkelijker gespecificeerd welke onderwerpen in de ESRS allemaal geïntegreerd moeten worden. Niet geheel toevallig overlapt deze specifieke opsomming van onderwerpen in de CSRD, waarvan dus niet meer kan worden afgeweken, in belang-

45 Zie voor een beschrijving van dit proces het nieuwsbericht op: <https://www.corporatedisclosures.org/content/top-stories/spanner-in-the-wheel-of-the-efrag-sustainability-chair-nomination.html>.

46 Zo verwijst de aanduiding 'ESRS E1' naar de eerste thematische standaard die ziet op klimaatgerelateerde verslaggevingsverplichtingen, en 'ESRS G2' naar de tweede thematische standaard die verslaggevingsverplichtingen bevat op het gebied van governance. De overkoepelende standaarden zijn te herkennen door het ontbreken van een duidingsletter: ESRS 1 'General principles' verwijst naar de eerste overkoepelende standaard.

47 Dit concept is te vinden op: <https://efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FSiteAssets%2FWorking%2520Paper%2520Draft%2520ESRS%2520SEC1%2520Sector%2520Classification%2520Standard%5B1%5D.pdf>.

48 Bron: Appendix I, p. 2, bij de Cover Note van de geconsulteerde ESRS uit april 2022 (zie:

https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FSiteAssets%2FED_ESRS_API.pdf).

49 Zie het begeleidend schrijven bij de consultatiereactie van ESMA (https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma32-334-549_esrs_consultation_cover_letter.pdf, "ESMA-reactie"), p. 4.

rijke mate met de onderwerpen die in de 11 thematische geconsulteerde ESRS zijn genoemd.⁵⁰

3.3 **Kritiek op de uitwerking van het concept 'dubbele materialiteit' (inclusief de zogenoemde 'rebuttable presumption')**

Het uitgangspunt in de CSRD, en daarmee ook in de ESRS, is toepassing van het zogenoemde beginsel van 'dubbele materialiteit'. Daarmee wordt, kort gezegd, bedoeld dat ondernemingen enerzijds moeten rapporteren over de impact van duurzaamheidsfactoren op de onderneming zelf ('*outside-in perspective*'), en anderzijds over de impact van de onderneming op het milieu en de maatschappij ('*inside-out perspective*').⁵¹ Dit uitgangspunt van dubbele materialiteit is niet nieuw. Ook de NFRD hanteerde het uitgangspunt van dubbele materialiteit, zij het minder expliciet. Zoals wij eerder schreven is daar vanuit Europees perspectief ook veel voor te zeggen, maar het is wel een uitgangspunt dat internationaal niet, althans niet per definitie, omarmd is omdat de ISSB en de SEC (financiële) materialiteit vanuit het perspectief van de investeerder voorstellen.⁵²

In de geconsulteerde ESRS is het uitgangspunt van 'dubbele materialiteit' uitgewerkt in ESRS 1.46 en verder. De omschrijving van wat dubbele materialiteit behelst, is opgenomen in ESRS 1.46 waaraan is toegevoegd dat daarvan sprake is wanneer informatie voldoet aan de criteria die zijn gesteld voor ofwel *impact materiality*, ofwel *financial materiality*. Kort gezegd moet daardoor ten eerste alle materiële informatie worden gepubliceerd die van belang is voor de actuele of potentiële impact van de onderneming op mens en samenleving op de korte, middellange en lange termijn (*impact materiality*).⁵³ Daarnaast moet ook de materiële informatie worden gepubliceerd die leidt, of kan leiden, tot financiële gevolgen voor de onderneming, ook als dergelijke informatie (nog) niet leidt tot verwerking in de financiële verslaggeving (*financial materiality*).

ty).⁵⁴ Over deze uitwerking van de materialiteitsbegrippen is tijdens de consultatie van de ESRS een aantal kritische opmerkingen gemaakt. Deze komen er in de kern op neer dat meer toelichtingen en handvatten voor ondernemingen wenselijk zijn over de wijze waarop de materialiteitsbeoordeling moet worden gemaakt.⁵⁵ In het verlengde daarvan ligt de kritiek dat het voor de hand ligt om in de ESRS nauwer aan te sluiten bij de uitleg die wordt gehanteerd in andere raamwerken, zoals de voorgestelde standaarden van de ISSB (voor de uitleg van *financial materiality*) en de GRI-standaarden (voor de uitleg van *impact materiality*).⁵⁶

De meest fundamentele – en ook meest geuite – kritiek op de uitwerking van het concept van dubbele materialiteit in de geconsulteerde ESRS hield echter verband met de door EFRAG voorgestelde zogenoemde '*rebuttable presumption*' bij de beoordeling of publicatieverplichtingen voor een onderneming materieel worden geacht te zijn. In geconsulteerde ESRS 1.57 was daarover het volgende bepaald: "*all mandatory disclosure requirements established by ESRS shall be presumed to be material (...). However (...) such a presumption is rebuttable based on reasonable and supportable evidence.*"⁵⁷ Op deze weerlegbare veronderstelling van materialiteit zijn zeer veel reacties gekomen. Deze varieerden van zeer negatief (ESMA,⁵⁸ de AFM⁵⁹ en de RJ⁶⁰) tot voorzichtig positief (Eumedion), maar dan met kanttekeningen.⁶¹ Kern van de kritiek daarbij was dat het toepassen van deze veronderstelling zou kunnen leiden tot een afvink-benadering, opgevat zou kunnen worden als een vorm van '*comply-or-explain*' en verder bijdraagt aan de *disclosure overload*.⁶²

Van ESRS 1 is inmiddels een aangepaste versie in omloop. De '*rebuttable presumption*' komt daarin niet meer terug.

50 Vergelijk bijvoorbeeld de in het voorgestelde art. 29b lid 2 Jaarrekeningrichtlijn opgenomen opsomming van 6 klimaatgerelateerde onderwerpen, die (haast) woordelijk overeenkomen met de titels van de geconsulteerde ESRS E1 tot en met ESRS E5.

51 Hierover meer uitvoerig, met verdere verwijzingen: Baks, Van Dijk & Hijink 2022, *Ondernemingsrecht* 2022/36, p. 225.

52 Wij verwijzen naar onze eerdere opmerkingen in Baks, Van Dijk & Hijink 2022, *Ondernemingsrecht* 2022/36, p. 222-223 en 225. Over deze uiteenlopende vertrekpunten ook reeds: Baks, Hijink & Rietveld 2021, *Ondernemingsrecht* 2021/34, p. 206.

53 Zie voor de omschrijving van *impact materiality* de geconsulteerde ESRS 1.49: "*A sustainability matter is material from an impact perspective if it is connected to actual or potential significant impacts by the undertaking on people or the environment over the short-, medium- or long-term. This includes impacts directly caused or contributed to by the undertaking in its own operations, products or services and impacts which are otherwise directly linked to the undertaking's upstream and downstream value chain, and not limited to contractual relationships.*" In de in oktober 2022 gecirculeerde, aangepaste, versie van ESRS 1 is deze omschrijving verplaatst naar inhoudelijk behouden.

54 Zie voor de omschrijving van *financial materiality* de geconsulteerde ESRS 1.53: "*a sustainability matter is material from a financial perspective if it triggers or may trigger significant financial effects on undertakings, i.e., it generates or may generate significant risks or opportunities that influence or are likely to influence the future cash flows and therefore the enterprise value of the undertaking in the short-, medium- or long-term, but it is not captured or not yet fully captured by financial reporting at the reporting date*". In de in oktober 2022 gecirculeerde, aangepaste, versie van ESRS 1 is deze omschrijving verplaatst en maar tegelijkertijd grotendeels behouden.

55 In deze zin onder meer de AFM (AFM-reactie, p. 6-7) en de RJ (RJ-reactie, p. 2).

56 Zie onder meer de AFM (AFM-reactie, p. 4-7), de RJ (RJ-reactie, p. 2) en de GRI (waarvan de reactie is te vinden via: <https://www.globalreporting.org/media/gsipjv5/gri-s-submission-to-efrag-s-public-consultation-on-the-first-set-of-draft-esrs.pdf>; "GRI-reactie"), p. 2-3.

57 Geconsulteerde ESRS 1.57.

58 ESMA-reactie, p. 3: "*ESMA does not support the proposed rebuttable presumption which we believe provides counterproductive and sometimes even conflicting incentives which may decrease the disclosure quality.*"

59 AFM-reactie, p. 6.

60 RJ-reactie, p. 2-3.

61 Eumedion-reactie, p. 2: "*Eumedion supports the rebuttable presumption, but further guidance is needed.*"

62 In deze bewoordingen de AFM (AFM-reactie, p. 6).

3.4 Enkele standaarden kort belicht

3.4.1 Cross-cutting standaarden

De twee belangrijke geconsulteerde overkoepelende standaarden bestaan uit ESRS 1 ('*General principles*') en ESRS 2 ('*General, strategy, governance and materiality assessment*').⁶³

Onderwerpen die in ESRS 1 aan de orde komen zijn onder meer: (i) de uitwerking van materialiteit (inclusief – het hiervoor in par. 3.3 genoemde – bekritiseerde '*rebuttable presumption*'-beginsel); (ii) het concept '*reporting boundaries*', dat bepalend is voor de vraag over welke aan de onderneming gerelateerde activiteiten duurzaamheidsinformatie moet worden gepubliceerd en welke informatie zich kan uitstreken voorbij de informatie die in de financiële verslaggeving over groepsmaatschappijen wordt opgenomen;⁶⁴ (iii) de mogelijkheden om door middel van '*incorporation by reference*' op andere plaatsen gepubliceerde relevante informatie op te (laten) nemen in het duurzaamheidsverslag;⁶⁵ en (iv) hoe in het duurzaamheidsverslag op te nemen informatie zich verhoudt tot de financiële verslaggeving.

In de geconsulteerde ESRS 2 zijn gedetailleerde publicatieverplichtingen opgenomen over de wijze waarop de onderneming in haar governance, strategie, alsmede in de inrichting van de risicobeheersings- en interne controlesystemen invulling heeft gegeven aan duurzaamheidsdoelen en -risico's. Zo moet onder meer informatie gepubliceerd worden over de samenstelling, rol, kennis en vaardigheden van de raad van bestuur en raad van commissarissen, waarbij ook aandacht moet worden geschonken aan diversiteit(saspecten) en verantwoordelijkheden.⁶⁶ Ook moet beschreven worden op welke wijze de strategie rondom duurzaamheid en duurzaamheidsdoelstellingen is geïmplementeerd in het beloningsbeleid voor bestuurders, commissarissen en senior management.⁶⁷ Belangrijke informatieverplichtingen zien daarnaast op de beschrijving van de belangrijkste kenmerken van het risicobeheersings- en interne controlesysteem in relatie tot het proces van opstellen van duurzaamheidsverslagge-

ving.⁶⁸ Omdat het begrip 'duurzaamheid' zeer ruim is gedefinieerd in de ESRS, zullen de beschrijvingen die op grond van ESRS 1 en 2 in het duurzaamheidsverslag moeten worden opgenomen over – kort gezegd – de governance, risico's en interne beheersing van de onderneming veelomvattend (moeten) zijn.

Voor de onderwerpen in ESRS 1 en 2 geldt dat in de in oktober 2022 gecirculeerde ontwerpen van ESRS 1 en 2 de nodige aanpassingen zijn aangebracht.⁶⁹ De kernonderwerpen die door ESRS 1 en 2 worden bestreken zijn echter ongewijzigd gebleven.⁷⁰

3.4.2 Environmental standaarden

Van de geconsulteerde thematische ESRS zijn de klimaatgerelateerde standaarden het meest omvangrijk. Er zijn vijf thematische standaarden aan de hand waarvan ondernemingen – afhankelijk van de mate waarin de informatie die is voorgeschreven in de desbetreffende verslaggevingsverplichting voor hen materieel is – moeten rapporteren over klimaatverandering (ESRS E1 '*Climate change*'), vervuiling (ESRS E2 '*Pollution*'), water en mariene hulpbronnen (ESRS E3 '*Water and marine resources*'), biodiversiteit (ESRS E4 '*Biodiversity*') en gebruik van hulpbronnen en circulaire economie (ESRS E5 '*Resource use and circular economy*').

ESRS E1 bevat, onder meer, publicatieverplichtingen over de CO₂-emissies van ondernemingen, met een uitsplitsing van uitstoot gerelateerd aan – de inmiddels welbekende – Scope 1, 2 en 3.⁷¹ Opvallend daarbij is dat in ESRS E1 op dit onderwerp een aantal aanvullende eisen wordt gesteld ten opzichte van het TCFD-raamwerk, welk raamwerk ook als uitgangspunt is gehanteerd door de SEC en in de door de ISSB uitgevaardigde concept-standaard.⁷² Kort gezegd bevat ESRS E1 vooral publicatieverplichtingen (of meer specifiek voorgeschreven details voor de inhoud van de te verstrekken informatie) over de governance, strategie en het risicomanagement van de onderneming gerelateerd aan CO₂-emissies.⁷³

63 In de in oktober 2022 gecirculeerde ontwerpen van de ESRS zijn deze overigens omgedoopt tot '*General Requirements*' (ESRS 1) en '*General Disclosures*' (ESRS 2).

64 Vergelijk geconsulteerde ESRS 1.63: "*The undertaking's reporting boundary for its sustainability reporting is the one retained for its financial statements expanded to its upstream and downstream value chain. Associates and joint ventures accounted for under the equity method are considered as part of the upstream or downstream value chain.*" (onderstreping auteurs). In het in oktober 2022 gecirculeerde ontwerp van ESRS 1 is deze uitbreiding behouden.

65 In geconsulteerde ESRS 1.135 was de mogelijkheid tot *incorporation by reference* beperkt tot referenties naar andere onderdelen van het bestuursverslag. In het in oktober 2022 gecirculeerde ontwerp van ESRS 1 is dit uitgebreid tot andere verslagen, waaronder de jaarrekening (en toelichting daarop) en het bezoldigingsverslag als bedoeld (in de Nederlandse context) in art. 2:135b BW.

66 Geconsulteerde ESRS 2.50 e.v.

67 Geconsulteerde ESRS 2.62 e.v.

68 Deze bepaling was opgenomen in de geconsulteerde standaard over governance, ESRS G1.38 e.v., maar is in de in oktober 2022 gecirculeerde ontwerpen van de ESRS overgeheveld naar ESRS 2.

69 Waar relevant hebben wij deze hier afzonderlijk benoemd.

70 Waarbij overigens in ESRS 2 enkele aanvullingen zijn gemaakt vanwege overheveling van onderwerpen uit het geconsulteerde ontwerp van ESRS G1 naar ESRS 2.

71 Zie geconsulteerde ESRS E1.38 e.v. Over de betekenis van Scope 1, 2 en 3 nader: B.M. Katan, 'Ieder het hare. Enkele opmerkingen bij het klimaatvonnis tegen Shell', *Ondernemingsrecht* 2021/106, p. 665 e.v.

72 Zie voor een inzichtelijk overzicht hiervan het rapport '*The Evolution of Sustainability Disclosure: Comparing the 2022 SEC, ESRS, and ISSB Proposals*' (te vinden op:

<https://www.sustainability.com/globalassets/sustainability.com/thinking/pdfs/2022/comparing-the-sec-efra-and-issb.pdf>).

73 Zie in dit verband ook de specifieke bijlage bij de geconsulteerde ESRS, waarin de TCFD-aanbevelingen worden afgezet tegen de voorgestelde ESRS 1 (te vinden op:

https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FsiteAssets%2FED_ESRS_AP4.pdf).

3.4.3 Social standaarden

De thematische standaarden aan de hand waarvan ondernemingen informatie moeten verschaffen over sociale factoren waren in de geconsulteerde ESRS opgedeeld in vier sub-onderwerpen waarbij duidelijk onderscheid is gemaakt tussen verschillende *stakeholders*. De vier thematische standaarden bevatten verslaggevingsverplichtingen ten aanzien van het eigen personeel (ESRS S1 'Own workforce'), werknemers in de waardeketen (ESRS S2 'Workers in the value chain'), gemeenschappen die worden geraakt door de activiteiten van de onderneming (ESRS S3 'Affected communities') en consumenten en eindgebruikers (ESRS S4 'Consumers and end-users').

Naast de nauwe samenhang die in ESRS S2 en ESRS S3 bestaat met het, verder buiten het bestek van dit artikel vallende, Europese voorstel voor de CSDDD, bevat ook de geconsulteerde ESRS S1 voor het ondernemingsrecht relevante elementen. Zo wordt daarin voorgeschreven op welke wijze ondernemingen informatie dienen te verschaffen over de *pay ratio* tussen de meestverdienende en minstverdienende personen binnen de onderneming⁷⁴ en op welke wijze ondernemingen informatie moeten verstrekken over de *pay gap* tussen mannen en vrouwen.⁷⁵

3.4.4 Governancestandaarden

Voor ondernemingsrechtjuristen zullen, in aanvulling op de hiervoor besproken overkoepelende standaarden ESRS 1 en ESRS 2, met name de governancestandaarden tot de verbeelding spreken. Deze zijn onderverdeeld in twee subcategorieën: governance, risicomanagement en interne controle (ESRS G1 'Governance, risk management and internal control') en bedrijfsvoering (ESRS G2 'Business conduct'). De eerste standaard bevat op een aantal punten overeenkomsten met de Code, bijvoorbeeld omdat informatie moet worden verschaft over de governancestructuur, het nominatie- en selectieproces van de onderneming en het diversiteitsbeleid. ESRS G2 ziet met name op het beleid van de onderneming gericht op het tegengaan van, bijvoorbeeld, corruptie en omkoping.

In oktober 2022 is een aangepaste versie van ESRS G1 gecirculeerd, waarin in materieel opzicht met name de bepalingen die voorheen waren opgenomen in ESRS G2 zijn verwerkt. Naar het ons voorkomt zijn de bepalingen die in de in april 2022 geconsulteerde ESRS G1 waren opgenomen merendeels overgeheveld – al dan niet in gecomprimeerde vorm – naar de nieuwe (hiervoor in par. 3.4.1 genoemde) ESRS 2.

⁷⁴ Zie geconsulteerde ESRS S1.82 e.v.

⁷⁵ Zie geconsulteerde ESRS S1.79 e.v. In het in oktober 2022 gecirculeerde ontwerp van ESRS S2 zijn deze publicatieverplichtingen samengevoegd tot één publicatieverplichting.

4. Spanning met de andere internationale ontwikkelingen

Zoals hierboven door ons is genoemd, en ook eerder in de (internationale) literatuur⁷⁶ en in het Europees Parlement⁷⁷ onder de aandacht is gebracht, is een belangrijk verschilpunt tussen de CSRD enerzijds en de initiatieven van de ISSB en de SEC anderzijds dat in de CSRD als uitgangspunt het beginsel van dubbele materialiteit wordt gehanteerd.

Door ons is al eens opgemerkt dat dit meer is dan een academisch onderscheid.⁷⁸ Ontegenzeggelijk zal het verschil in vertrekpunt tot het gevolg (moeten) leiden dat verschillen zullen (blijven) bestaan tussen raamwerken voor duurzaamheidsverslaggeving waarbij dubbele materialiteit wel (zoals in de EU op basis van de CSRD) of geen (zoals in de VS of op basis van de ISSB) rol speelt. Wij betwijfelen dan ook of de verschillende internationale initiatieven volledig met elkaar in lijn kunnen worden gebracht. Dat betekent echter niet dat er geen ruimte zou zijn voor verbetering van, op dit punt, de ESRS. Zo lijkt er veel voor te zeggen om te onderzoeken of EFRAG bij het vormgeven van de ESRS, uitsluitend met het oog op de wens om vanuit het dubbele materialiteitsperspectief publicatie van méér duurzaamheidsinformatie dan uitsluitend benodigd vanuit het perspectief van investeerders, de standaarden van de ISSB als vertrekpunt neemt en daarboven additionele verplichtingen – in de vorm van *building blocks* – voorschrijft.⁷⁹ Ook lijkt er ruimte om, meer dan in de geconsulteerde ESRS heeft plaatsgevonden, overbodige afwijkingen in de ESRS ten opzichte van het TCFD-raamwerk en de GRI-standaarden te verwijderen. Dit zou voor ondernemingen die onder het toepassingsbereik van de CSRD komen te vallen uiteraard nog steeds betekenen dat zij met – extra – veel informatieverplichtingen worden geconfronteerd. Maar in ieder geval geldt dan voor hen dat er voor een (substantieel) deel van de toe te passen duurzaamheidsstandaarden geen inconsistenties bestaan tussen verschillende jurisdicties.

De haalbaarheid van deze gedachten moet tegelijkertijd niet worden overschat. Wij schreven al eerder dat er in de EU (politiek gedreven) weerstand lijkt te bestaan tegen het toekennen van een zelfstandige rol aan de ISSB als

⁷⁶ Zie reeds Baks, Van Dijk & Hijink 2022, *Ondernemingsrecht* 2022/36, p. 227 en, bijvoorbeeld, Frederick Alexander, 'One Small Step From Financial Materiality to Sesquimateriality: A Critical Conceptual Leap for the ISSB' (March 13, 2022, te raadplegen via: <https://ssrn.com/abstract=4056602>).

⁷⁷ Illustratief hiervoor is de titel van het verslag van een bijeenkomst van de voorzitter van de ISSB – Emmanuel Faber – en het Europees Parlement: 'The conflict between double & single materiality is more a narrative than a reality – ISSB's Faber tells MEPs' (<https://www.corporatedisclosures.org/content/top-stories/the-conflict-between-double-and-single-materiality-is-more-a-narrative-than-a-reality-%E2%80%93-issbs-faber-tells-meps.html>).

⁷⁸ Zie de verwijzingen in voetnoot 52.

⁷⁹ Zie ook de suggesties in deze richting van de AFM (AFM-reactie, p. 2) en Eumedion (Eumedion-reactie, p. 2).

standard setter voor een *global baseline*.⁸⁰ De SEC heeft bovendien haar eigen (politieke) problemen, nu de in concept door de SEC uitgevaardigde voorschriften nog voor deze definitief zijn uitgevaardigd reeds onder vuur liggen.⁸¹ Dat maakt het vooruitzicht dat op korte termijn één globale set van duurzaamheidsstandaarden zal ontstaan niet erg waarschijnlijk.⁸²

5. Conclusie en blik vooruit

De invoering van de CSRD zal leiden tot een aardverschuiving op het terrein van jaarverslaggeving voor ondernemingen. Binnen enkele jaren zal het zwaartepunt van jaarverslagen – in ieder geval qua omvang – van financiële informatie verschuiven naar (niet-financiële) duurzaamheidsinformatie. Op zichzelf is voor deze verschuiving het nodige te zeggen. Gedurende (te) lange tijd is de aandacht voor duurzaamheidsinformatie ten onrechte ondergeschikt geweest aan financiële informatie in jaarverslagen. Maar, spreekwoordelijk gezegd, *'the devil is in the detail'*. En dat zijn er heel veel in de CSRD en in de ESRS zoals die op basis van de CSRD tot stand worden gebracht.

Ondernemingen die onder het toepassingsbereik van de CSRD komen te vallen, zullen enorme stappen moeten zetten om tijdig de vereiste informatie te kunnen publiceren. Het lijkt welhaast een onmogelijkheid dat zij daar in de eerste jaren waarin de CSRD van toepassing is in kunnen slagen. Voor markttoezichthouders en accountants betekent dit laveren tussen enerzijds ondernemingen aanspreken op onmogelijke (maar daardoor ook: ontoereikende) naleving van de duurzaamheidsstandaarden, en anderzijds ondernemingen aansporen vooral zo snel en groot mogelijke stappen te maken bij het doorvoeren van organisatorische aanpassingen om te kunnen voldoen aan de nieuwe publicatieverplichtingen.

Een onderbelicht punt tot op heden is wat de CSRD betekent voor mogelijke aansprakelijkheidsrisico's van ondernemingen en – in het verlengde daarvan – accountants.

Gegeven de forse (wereldwijde) toename en aandacht voor alleen al *'climate (change) litigation'*,⁸³ zal de CSRD naar wij verwachten in de praktijk van *corporate litigators* een belangrijke rol krijgen. Baanbrekend is, ten slotte, de enorme betekenis van de CSRD voor de ontwikkeling van de inhoud van het Nederlandse ondernemingsrecht, nu in de CSRD geadresseerde onderwerpen niet langer primair vanuit het Nederlands perspectief worden bestreken maar – door de CSRD – naar het Europese niveau zijn verplaatst. De totstandkoming van de CSRD is daarmee in velerlei opzicht een mijlpaal voor het Nederlandse ondernemingsrecht.

80 Hierover reeds: Baks, Hijink & Rietveld 2021, *Ondernemingsrecht* 2021/34, p. 214-215.

81 Zie hierover, bijvoorbeeld, de berichtgeving van Reuters (te vinden op: <https://www.reuters.com/legal/legalindustry/will-secs-proposed-climate-risk-disclosure-rules-survive-supreme-court-scrutiny-2022-08-05/>), van 5 augustus 2022: *'Will the SEC's proposed climate risk disclosure rules survive Supreme Court scrutiny?'*, naar aanleiding van de uitspraak van het Amerikaanse *Supreme Court* van 30 juni 2022 inzake *West Virginia* versus de *Environmental Protection Agency* (https://www.supremecourt.gov/opinions/21pdf/20-1530_n758.pdf). Naar verluidt zal de SEC (mede om deze reden) de oorspronkelijke planning voor de invoering van de nieuwe verplichtingen dan ook niet halen. Zie hierover de berichtgeving van 19 oktober 2022 van *Bloomberg* (te vinden op: <https://news.bloomberglaw.com/us-law-week/sec-climate-rules-pushed-back-amid-bureaucratic-legal-woes>).

82 Wel laat zich voorstellen dat de door de ISSB te ontwikkelen standaarden als referentiepunt zullen komen te gelden voor de Europese Commissie bij de door haar te nemen beslissing – ingevolge het voorgestelde art. 19a/29a lid 7 Jaarrekeningenrichtlijn – of ondernemingen uit 'derde-landen' voldoen aan 'gelijkwaardige' standaarden op het terrein van duurzaamheidsverslaggeving.

83 Een recent overzicht is te vinden in het rapport *'Global trends in climate change litigation: 2022 snapshot'* (zie: <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2022/08/Global-trends-in-climate-change-litigation-2022-snapshot.pdf>), waaruit over de afgelopen jaren reeds een enorme toename van klimaatgerelateerde rechtszaken blijkt.